

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Олійник Аліни Валентинівни
**«МУЗИЧНА ОСВІТА ЯК СТРУКТУРОТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ
КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ НІМЕЧЧИНИ»,**
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 034 – Культурологія

На сучасному етапі розвитку міжкультурних комунікацій та глобалізаційних процесів українське суспільство визначається в загальноєвропейському та світовому просторі, здійснює кроки до інтеграції, спираючись на цінності власних та світових надбань. Запорукою успіху на шляху євроінтеграції, безперечно, є впровадження нових технологій навчання та нових підходів до розвитку освіти. Сьогодні в Україні вже закладені основи Болонської конвенції до системи вищої освіти, проте існують певні труднощі у пристосуванні до українських реалій. Стандарти міжнародної освіти, Закон України “Про вищу освіту”, Концепція художньо-естетичного виховання учнів та інші нормативні документи визначають, що на часі є втілення в життя нової освітньої парадигми, яка визнає пріоритетним становлення гармонійно розвиненої особистості, яка володіє глибокими знаннями й вміннями з фундаментальних і спеціальних дисциплін та здатна до творчості, самонавчання, спроможна оперувати сучасними інформаційно-комунікаційними засобами, виявляє ініціативність, вміння застосовувати інтегрований підхід, діяти в непередбачуваних ситуаціях тощо.

У цьому контексті корисним для України може стати досвід європейських країн у демократизації освіти, розвитку автономних засад у діяльності навчальних закладів, варіативності навчальних планів і програм і т. д. Знайомство з актуальними напрямками розвитку музичної освіти Німеччини, як країни з багатовіковими музично-культурними традиціями і досвідом впровадження Болонської системи, дозволяє по-новому поглянути на сучасний стан і перспективи музичної освіти України як елемента культурної політики. При збереженні найцінніших власних традицій необхідно запозичувати позитивні напрацювання, що існують в зарубіжних школах і, як зазначає здобувач, свідчать про можливості варіативного й гнучкого вирішення актуальних проблем музичної освіти з урахуванням зміни соціокультурної ситуації в сучасному суспільстві та українській вищій школі.

З огляду на вищенаведене, дисертація Олійник Аліни Валентинівни є, безумовно, актуальною. Реформування системи музичної освіти в Україні як учасниці Болонського процесу, який розпочався 2005 року, переосмислення

власної культурної політики, а також вивчення зарубіжного досвіду музичної освіти визначають актуальність теми дисертації – “Музична освіта як структуротворчий компонент культурної політики сучасної Німеччини”.

Рецензована дисертаційна робота виконана в межах комплексної науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» “Актуальні питання культурології: теорія та історія культури” (державний реєстраційний номер 0117U004571). Тему дисертації затверджено 01 листопада 2016 р. (протокол № 10) на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові положення, висновки та рекомендації в дисертаційній роботі належним чином *обґрунтовані*. Це підтверджується широким використанням: нормативно-правових документів у галузі музичної освіти Німеччини; монографічних та інших наукових праць зарубіжних вчених; наукових розвідок українських дослідників з проблем мистецької, у т. ч. музичної освіти в Німеччині, взаємодії вищої освіти і культури в умовах глобалізації. Про ґрунтовність проведеного аналізу свідчить і список використаних джерел, представлений достатнім масивом аналітичних даних (207 найменувань, в тому числі 83 – іноземними мовами). Основні положення дисертації пройшли апробацію на *восьми міжнародних та одній всеукраїнській науково-теоретичній конференції*, представлені публікаціями у зарубіжних та фахових виданнях України (11 публікацій).

Представлена дисертація має чітку структуру і складається з анотації, списку публікацій, вступу, трьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Відповідно до задуму наукового пошуку було розроблено науковий апарат дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, які повністю узгоджуються між собою.

Необхідно відзначити міждисциплінарний характер представленого дослідження, що потребувало від авторки використання наукових теорій із культурології, філософії, мистецтвознавства, педагогіки, соціології, політології з метою дослідження професійної музичної освіти як компонента культурної політики. Виражений інтеграційний характер обраної теми дослідження дозволив здійснити комплексне бачення проблеми музичної освіти як одного з компонентів культурної політики Німеччини у поєднанні та взаємозв'язку з іншими – соціальним, політичним, культурним тощо.

Тому логічним постає *методологія дослідження*, яка була обрана авторкою. Вона ґрунтується на міждисциплінарному, конкретно-історичному, культурологічному та аксіологічному підходах, що повною мірою дозволило

дисертантці здійснити комплексне висвітлення ролі музичної освіти як компонента культурної політики сучасної Німеччини.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що *вперше* цілісно досліджено систему фахової музичної освіти в Німеччині в контексті культурної політики держави; розкрито концептуальні засади державної культурної політики, методи та механізми державного управління розвитком національної культури в сучасних умовах; в українську культурологію введено невідомі раніше теоретичні положення щодо культурної політики сучасної Німеччини у сфері фахової музичної освіти; *запропоновано новий погляд* на шляхи вдосконалення культурної політики у сфері фахової музичної освіти на сучасному етапі розвитку України. До наукового обігу *введено нове поняття* “музична політика”.

У першому розділі “Державна політика у сфері культури: теоретико-методологічні засади” історіографію фахової музичної освіти як структуротворчого компонента культурної політики сучасної Німеччини дисертанткою представлено за чотирма тематичними напрямками. Це *питання реформування системи музичної освіти Німеччини* (праці І. Сташевської, Н. Мелінчук, Т. Настич і Н. Негребецької, Г. Бадах, А. Гаврилюк, О. Ігнатової, В. Брайніна і Р. Нойманна); *питання змісту та структури освіти, підготовка кадрів, розвиток музично-педагогічної думки* (О. Кананикіна, Н. Махиня, О. Олексюк, Н. Попович, М. Білозерова, Н. Абашкіна, А. Турчин, І. Сташевська); *питання взаємодії вищої освіти і культури в умовах глобалізації, культурна політика* (Ю. Нікольченко, М. Фукс, Н. Яковенко, Т. Ковальчук, В. Дутчак, Г. Карась, О. Фабрика-Процька); *питання особливостей мистецької, у т. ч. музичної, освіти* (Е. Бернінг, О. Дмитренко, Т. Кристопчук, І. Сташевська, Л. Волинець, Г. Камалова, О. Новгородова, І. Сусідко та ін.).

Другою важливою компонентою дослідження є *джерельна база*, яку склали: офіційні документи і матеріали про культурну політику й розвиток музичної освіти в ФРН, зокрема закони, нормативні документи, рекомендації (Додаток Е, К); статистичні відомості про мережу фахових музичних навчальних закладів у Німеччині, кількість викладачів та учнів в них (Додатки В, Ж); навчальні плани фахових музичних навчальних закладів у ФРН, що демонструють їх автономію і різноманітність підходів (Додаток Л); відомості про регіональні асоціації музичних шкіл, музичні спілки та організації країни; наукові праці українських та зарубіжних філософів, культурологів, соціологів, педагогів-спеціалістів професійної освіти й педагогіки, зокрема музичної.

Узагальнюючи, авторка приходить до висновку, що незважаючи на важливість розглянутих праць українських та зарубіжних вчених, присвячених

порушеній проблематиці, вони не вичерпують усіх поставлених у дослідженні наукових питань, оскільки проаналізовані дослідження не розглядали фахову музичну освіту як структуротворчий компонент культурної політики Німеччини комплексно. Саме вирішенню цього завдання присвячені наступні розділи дисертації.

У підрозділі 1.2. *“Культурна політика та музична освіта як сучасна наукова проблематика”* авторка, спираючись на значний корпус теоретичного матеріалу підкреслює децентралізований і демократичний шлях розвитку системи освіти Німеччини. Вищі навчальні заклади в цій країні є юридично незалежними установами з правом на самоуправління, мають повне право на визначення своєї структури, методів і змісту навчання, організації наукових досліджень. Освіта постає важливим соціальним інститутом трансляції культурних цінностей, ефективним інструментом геополітики, а культура виступає в ролі генератора багатьох економічних та суспільно-інтеграційних процесів. Значну увагу приділено терміну *“культурна політика”*, на основі аналізу численних наукових джерел та власного досвіду авторкою визначено культурну політику як *“свідоме регулювання в галузі культури при прийнятті необхідних рішень з усіх питань, що сприяє культурному розвитку суспільства”*. Опираючись на дослідження українських науковців, дисертантка аналізує роль *музичної освіти* в культурній політиці та акцентує на необхідності переходу до нової парадигми філософії освіти, розробці нового змісту освіти, орієнтованої на творчий саморозвиток особистості, уміння критично мислити й приймати творчі рішення у нестандартних ситуаціях.

У другому розділі *“Культурна та музична політика сучасної Німеччини”* проведено аналіз політико-адміністративної системи Німеччини. Авторкою з'ясовано, що ця країна не має загальнодержавної політики у сфері культури, а в її Конституції зафіксовано, що культура – справа німецьких земель, які мають суверенітет, а тому культурна політика ФРН – це насамперед відповідальність муніципалітетів і федеральних земель. Кожна із шістнадцяти федеральних одиниць (земель) має власний парламент та відповідні комітети з питань культури.

Музична політика визначається як послідовність концепційних державних заходів, які впливають на підтримку та розвиток музики, музичної освіти, економіки музичного життя в цілому і є складовою культурної політики Німеччини. Авторка констатує, що завдання музичної політики країни реалізуються в трьох напрямках: моніторинг та аналіз подій в суспільстві; покращення структури Німеччини як музичної країни; врегулювання інноваційних ідей для культурного життя. Політику у сфері музичної освіти

впроваджують такі громадські інституції як *Німецька музична рада, Федеральна асоціація уроків музики, Асоціація німецьких музичних шкіл*.

Доведено, що культурна система Німеччини фінансується з кількох основних джерел: державних фондів культури, приватних культурних та мистецьких програм, а також пропозицій неприбуткових організацій, форм приватного фінансування (меценатство, спонсорство, приватні пожертви).

Дослідниця підкреслює, що сучасна система вищої освіти ФРН формується за принципом “академічної свободи”, згідно з яким свобода надана не тільки закладам вищої освіти в питаннях управління, а й кожному студенту, тобто багато що залежить від самостійності, відповідальності й самодисципліни студента. На думку авторки *головними особливостями розвитку вищої музичної освіти* Німеччини є: значна чисельність музичних закладів вищої освіти, широке коло спеціальностей в різних сферах культури та мистецтва, наявність рідкісних унікальних спеціальностей, можливість навчання студентів-іноземців.

Заслугує на увагу здійснений у підрозділі 2.3 детальний аналіз культурної та музичної політики федеральної землі Баден-Вюртемберг, яка відзначається інтенсивним культурно-мистецьким життям. Дослідниця звертає увагу на велику кількість функціонуючих оркестрів (театральні, вісім професійних оркестрів, симфонічний оркестр південно-західного радіо, джазовий оркестр); численні хори та вокальні ансамблі; інтенсивний джазовий рух (близько сорока джазових клубів, фестивалі “Jazzopen”, “Enjoy Jazz”, “Aalener Jazzfest”, джазовий хор міста Фрайбург, курси вивчення джазу в музичних академіях Штутгарта та Мангайма). Досліджено систему музичних освітніх закладів (а це 220 музичних шкіл, що фінансуються державою (приблизно 25% музичних шкіл Німеччини), 5 державних музичних коледжів та 5 музичних академій міжнародного статусу, серед яких кращі заклади – це Міжнародна академія імені Баха, Міжнародна академія імені Хуго Вольфа в Штутгарті). Крім того у Баден-Вюртемберзі, діють мистецькі академії – Кіноакадемія, заснована в 1991 р., Поп-академія, заснована в 2000 р., Академія образотворчого мистецтва, заснована в 2007 р. Авторкою визначено, що мережа музичних закладів вищої освіти в Баден-Вюртемберзі є децентралізованою, проте такі основні предмети як оркестрові інструменти, фортепіано, вокал є ключовими в усіх п’яти навчальних закладах. Характерним визначається поява нових соціально-актуальних предметів, зокрема, початкова музична освіта, гітара, підготовка керівників ансамблів аматорської та академічної музики, однак, пропонуються вони лише в окремих закладах.

Третій розділ “Фахова музична освіта в Німеччині як культурологічна проблема” починається з осмислення реформ фахової музичної освіти як елемента стратегії культурного розвитку країни. Авторкою на основі наукових

джерел простежено декілька етапів реформування музично-освітньої сфери ФРН: перший – це період кінця 1960-х – середини 1970-х рр. (т. зв. Курикулум-реформа), наступний етап розпочався одночасно з об'єднанням країни (1991 р.) і був обумовлений необхідністю модернізації та інтернаціоналізації освіти, а також необхідністю реформування системи освіти колишньої НДР з метою створення загальнонаціональних стандартів якості. Новий етап розпочався наприкінці 1990-х рр. у зв'язку з підписанням Болонської декларації про створення єдиного загальноєвропейського освітнього простору (1999 р.), що передбачає перехід на двоступеневу систему навчання в німецьких закладах вищої освіти («бакалавр» і «магістр»), впровадження кредитно-модульної системи навчання, забезпечення мобільності студентів і викладачів та адаптацію національної системи освіти до Болонського процесу. З цією метою відбувається інтернаціональна уніфікація національних освітніх стандартів, вдосконалення технологій навчання.

Привертає увагу те, що музична освіта постає як соціальне явище, складник духовного розвитку національної культури, а отже – запорука розвитку особистості через творчість. Констатовано, що сьогодні у німецьких закладах вищої освіти, головну увагу в процесі навчання звернено на формування у студентів творчого мислення, навчання глибоко аналізувати факти, критично висловлюватись і постійно оновлювати знання. Особливістю закладів вищої освіти музичного напрямку є автономія і широкі повноваження. До характерних рис можна віднести те, що майбутні виконавці й композитори здебільшого навчаються у Вищих музичних школах (*Musikhochschulen*, аналог українських консерваторій, нині – музичних академій), де особливу увагу надають індивідуальним заняттям, інтенсивній сценічній і концертній діяльності. В університетах же традиційно готують майбутніх викладачів музики. Заслугує на увагу наявність розширення спектра музичних спеціальностей (концертна педагогіка, музичний менеджмент, музична журналістика, музична терапія, елементарна музична педагогіка) та інтернаціональний характер закладів освіти. Нововведення в організації навчального процесу спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності студентів, посилення їхньої особистої зацікавленості у набутті знань (с. 163 дис.).

За висновком авторки, *система вищої музичної освіти сучасної Німеччини* об'єднує більше трьохсот навчальних закладів різних типів, програм і ступенів, складається з початкової, двоступеневої середньої та вищої освіти.

Важливим узагальненням стало визначення п. А. Олійник *структури системи вищої музичної освіти Німеччини*: фахові школи (коледжі) мистецтв і музики, професійні музичні коледжі (в Баварії), вищі педагогічні школи зі

спеціалізованою фаховою музичною підготовкою, спеціальні інститути (в тому числі інститути церковної музики), музичні відділення в університетах, університети мистецтв, музичні відділення професійних академій, консерваторії, музичні академії.

Музичні заклади вищої освіти готують фахівців різних спеціальностей: виконавців (за класами інструментів, співаків, диригентів), композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, вчителів музики загальноосвітніх шкіл, звукорежисерів, музичних менеджерів, терапевтів, режисерів, журналістів, критиків, церковних музикантів. У деяких з них вивчають джаз і церковну музику. Майбутні теоретики музики і педагоги можуть здобути освіту на музичних факультетах педагогічних і творчих інститутів, університетів.

Досліджено *тенденції розвитку спеціальної музичної освіти* в сучасній Німеччині, які авторкою визначено як загальні та пріоритетні. Серед переліку привертають увагу такі: здобуття не однієї, а двох чи й трьох спеціальностей у межах одного навчального закладу; інтеграція різних видів мистецтв; міждисциплінарні зв'язки.

Загальні висновки дослідження синхронізовано із кожним завданням.

Заслужовують на увагу *Додатки*, які інформативно доповнюють дослідження. Тут подано переліки: регіональних асоціацій музичних шкіл ФРН та їх офісів (Дод. Б); спеціальних музичних освітніх навчальних закладів Німеччини (Дод. В); музичних спілок та організацій Німеччини (Дод. Д); типів закладів вищої освіти (Дод. Н). Міститься інформація про державні витрати ФРН на культуру (Дод. Е); відомості про Вищу школу музики і театру в м. Росток (Дод. Л) та ін.

Позитивно оцінюючи наукове й практичне значення отриманих результатів дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі *зауваження і побажання*:

1. У висновках до Розділу I (с. 63) зазначено “При аналізі основних детермінант і наслідків музично-освітньої реформи у Німеччині кінця 1960-х – середини 1970-х років виокремлено позитивні й негативні наслідки музично-освітньої курикулум-реформи”. Проте, в першому розділі не було здійснено розгляд зазначеної реформи. Опис, аналіз, позитивні й негативні наслідки музично-освітньої курикулум-реформи містяться у Розділі 3 (с. 144–150).

2. На наш погляд, доречно було б в процесі дослідження ключових теоретичних положень культурної політики Німеччини провести паралель з українськими реаліями з метою порівняльного аналізу і виокремлення основних відмінностей або спільних засад у сфері фахової музичної освіти.

3. Детальний аналіз культурної та музичної політики федеральної землі Баден-Вюртемберг, безумовно, є вагомим частиним дослідження, проте для більш повної та об'єктивної картини, можливо, слід було б проаналізувати ще одну федеральну одиницю з метою виокремити найбільш притаманні тенденції та специфічні риси фахової музичної освіти як компонента культурної політики сучасної Німеччини.

4. На нашу думку, було б доцільно детальніше зупинитись і перспективах і можливостях використання в українській культурній політиці певних конкретних досягнень і найбільш вдалих освітніх новацій, що існують в системі фахової музичної освіти Німеччини, а також присвятити цьому питанню окремий підрозділ, оскільки це питання є одним із завдань дослідження.

5. У додатку II (с. 251-268) міститься "План лекцій зимового семестру 2016/2017 НМТ Rostock" поданий німецькою мовою, що ускладнює ознайомлення з поданою інформацією.

Наведені зауваження не впливають на оцінку роботи, мають дискусійний характер і швидше засвідчують перспективність проблематики й потребу подальшого, поглибленого вивчення. Вважаємо, що дисертація А. В. Олійник завершеною, самостійною і самодостатньою роботою, що вирішує актуальні наукові проблеми, містить обґрунтовані та доказові висновки, має відповідні вимоги обсягу та структури. Публікації п. А. Олійник відбивають зміст дисертації.

Вважаємо, що запропонована дисертація "Музична освіта як структуротворчий компонент культурної політики сучасної Німеччини" цілком відповідає вимогам МОН України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – Культурологія, а її авторка Олійник Алла Валентинівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за означеною спеціальністю.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музикознавства,

інструментальної підготовки та хореографії

Вінницького державного

педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Ю. О. Москвічов